

ковцям, і практикам) розуміти і сприймати арт-терапію як самостійний і перспективний напрям, що має власну історію та філософію.

Висновки. Арт-терапія є самостійним напрямком у психотерапії, а також новітньою науково-прикладною дисципліною, що має власну термінологію, методологію, ідеологію. В Україні вона має низку особливостей, обумовлених відповідним культурним полем, національною психологією та умовами появи та розвитку у нашій країні. Арт-терапія у нашій країні є перспективною галуззю наукового знання і психологічної практики, що спонукає до різнобічного розвитку особистості на основі розкриття її творчої сили.

НАЛАГОДЖЕННЯ ФІЗИЧНОГО КОНТАКТУ З ДІТЬМИ З АУТИСТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ У МУЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ

*Призванська Роксоляна,
асистент кафедри корекційної педагогіки та інклюзії
Львівського національного університету імені Івана Франка,
член ВГО «Арт-терапевтична асоціація» (Львів)*

Музика в багатьох аспектах – вражаюче гнучкий і податливий засіб, що здатен вплинути на особистість з будь-яким інтелектом чи рівнем освіти. В 1967 році Руттер (Rutter) висловлював таку думку: «Майже у всіх дітей з аутизмом є специфічні когнітивні порушення, що зазвичай торкаються мови і сприймання. Тому, хоча б на початкових етапах, ті методики навчання, які передбачають роботу з різними об'єктами і активні дії будуть корисніші, ніж ті, які надають увагу виключно зоровій стимуляції, наприклад, картинкам чи усним поясненням, що традиційно застосовується у випадках зі звичайними дітьми, але не підходить для дітей з аутизмом». Також наголошувалося, що дитина з аутизмом сприймає те, що бачить не так добре, як те, що може порухати. Це стосується і музичного сприймання також.

Когнітивні порушення, які перешкоджають розвитку є джерелом значно більших проблем, а не лише проблеми з інтелектом. Вони приводять до нездатності встановлювати емоційні та соціальні відносини або ж заважають дитині стани частинкою навколишнього світу і навіть зрозуміти співвідношення частин власного тіла. Дитина страждає від невміння зрозуміти логіку явищ, хоча вона й здатна певним чином спів ставити причини і наслідки конкретної ситуації. Саме тут і

проявляється цінність музики, оскільки її можна сприймати на певному рівні, не досягаючи абстрактні процеси.

Музична терапія часто має за мету обійти або подолати емоційні та інтелектуальні перепони, що стоять між дитиною і її оточенням. Іншими словами, сприяти здоровій зміні поведінки дитини, пов'язаній з її розумінням самої себе та оточуючих людей. На цю зміну впливають, у першу чергу, взаємостосунки з музичним терапевтом. Довіра виникає завдяки розумінню терапевтом труднощів, які є у дитини, і як можливо застосувати отримані нею навички.

Діти з аутизмом по різному реагують на фізичне сусідство дорослих. Деякі з них чинять спротив, коли їх торкаються. Це слід враховувати, перш ніж налагоджувати з дитиною певні довірливі стосунки.

Інші діти мають потребу в фізичному контакті, подібному до того, який встановлюється у дитини з матір'ю. Навіть якщо вважати аутизм неврологічним порушенням, не можна применшувати важливість взаємовідносин «мати-дитина» і «дитина-мати», які є життєво необхідними дитині після і навіть до її народження. Мати нечутливої, замкнутої дитини і сама, швидше всього, переживає гірке розчарування в своїх емоційних очікуваннях.

Як реагує дитина, коли мама полишає спроби налагодити спілкування? Навіть якщо здається, що дитина не відгукується, вона все ще може потребувати (зовні ніяк цього не виражаючи) щоб її пестили, гойдали, колисали. Відгук на цю фізичну потребу може дати музичний досвід, наприклад, коли терапевт, коли грає на фортепіано або наспівує, просто тримає або м'яко погойдує дитину на колінах. Гойдання, що оточують дитину, можуть проникнути в її підсвідомість. Якщо вона сприймає їх, то фізичний контакт на будь-якому етапі – значно кращий спосіб налагодити безпосередні відносини, ніж слова, і, можливо, більш значущий для дитини.

Коли етап коліскових заколисувань проходить, то налагодженню безпосередньої комунікації сприяє контакт через руки (наприклад, коли двоє стоять обличчям до обличчя і плескають одне одного по долонях, це передбачає досить близьке спілкування). Безпосередню фізичну комунікацію можна використовувати, рухаючись разом під музику, при цьому терапевт тримає дитину за руку. Він натискає на кисть дитини всіма пальцями або тільки великим пальцем чи зап'ястям. Таким чином, терапевт може «розмовляти» з дитиною, спонукати її до

дії, зупиняти, дати відчуття безпеки або примусити підкоритися. Рухи рук терапевта мають допомогти дитині слідкувати за музикою або схилити до дії без допомоги слів.

На початковому етапі терапевт тримає дитину за руку і допомагає їй прилаштуватися до темпу музики, який може не співпадати з темпом, який вибрала дитина. При появі аутистичних стереотипних рухів слід переломити ситуацію, вибравши темп трохи швидший, ніж темп розхитування, – для того, щоб примусити дитину усвідомити цей рух і музику, сприйняття якої і має в результаті керувати рухом.

Поступово дитина залучається до спільної з музичним терапевтом діяльності. Тепер в неї формується асоціація «терапевт – задоволення і свобода», яку дитина мала змогу пізнати. Вона починає довіряти музикотерапевтові, незважаючи на те, що може продовжувати впіратися, намагатись маніпулювати ним, злитися або бунтувати. Терапевт готовий все приймати або не звертати увагу, ніколи не вдаючись до покарань.

Загалом діти з аутизмом краще спілкуються з предметами, ніж з людьми. Вони можуть ідентифікувати себе з певним інструментом через його форму або звук. Інструмент стає засобом самовираження, предметом-посередником між дитиною і середовищем. Маніпуляції з таким музичним предметом є для дитини з аутизмом джерелом величезного задоволення. Добре відомо, що дітей з аутизмом приваблюють геометричні фігури. Ми можемо це спостерігати, спостерігаючи, як дитина займається з інструментами. Вона пальцем проводить кругові рухи по бубну, рухає струни скрипки або гітари, рухаючись не поперек, а вздовж струн, зводить будівлю з барабанів і викладає дзвіночок так, щоб отримати певну форму. Дитина з аутизмом може вивчати інструменти за допомогою рота, намагаючись лизнути, понюхати, торкаючись губами. Можливо, це єдиний справжній перцептивний контакт з інструментом, до якого вона готова на початках, коли ще не усвідомила звук інструмента. Щоб дитина здобула досвід фізичної взаємодії не потрібні ні слова, ані пояснення. Ми намагаємося підштовхнути її до співставлення звуків з власними діями, включно з диханням, і використання свого голосу, рук і ніг.

Гра на музичному інструменті вимагає, щоб до його поверхні приклали певне фізичне зусилля. В основі будь-якої інструментальної техніки лежить фізичний спротив самого предмету: наприклад, клавіші

фортепіано чинять спротив натиску, струни – доторку руки або смичка, барабан – ударам паличок і т.д. Нам треба примусити дитину усвідомити цей спротив, бо він здатен закласти в них відчуття сили і почуття опори одночасно. Інструменти, якими треба трясти в повітрі (наприклад, маракаси), не дають дитині з аутизмом такого відчуття опори.

Для дитини з аутизмом звук є більш зрозумілим і очевидним, якщо вона може бачити джерело цього звуку і рух, що його викликає. Коли дитина сама грає на якомусь інструменті, перцептивні і рухові взаємовідносини можна розвинути значною мірою, що приведе також і до кращих результатів у музикуванні, наприклад, посиленню контролю над швидкістю, силою та амплітудою рухів. Це має замінити характерне для аутизму заняття, коли предмет беззмістовно крутять в руках, і спонукати дитину до осмисленого доторку до інструменту з метою видобути звук.

Нам слід намагатися познайомити дитину зі всіма можливими видами перцептивних контактів, базованих на відчутті фізичного спротиву. Особлива увага приділяється діям, які виконуються руками. Але це ж стосується і ніг. Нерідко виникає враження, що дитина не має уявлення про спротив і не відчуває опори – відчуття, яке вона могла б пізнати, усвідомивши контакти своїх ніг з землею. Ось чому музика і рух, тісно пов'язані одне з одним, можуть сформувати у дитини з порушеннями спектру аутизму образ власного тіла і закласти в ній відчуття впорядкованості рухів.

СУЧАСНИЙ ТАНЕЦЬ І РЕСУРСИ ТІЛЕСНОСТІ

Рубан Віктор

*хореограф-дослідник, перформер, танцівник,
продюсер, куратор, тренер та коуч;
член ВГО «Арт-терапевтична асоціація» (Київ)*

Я почав своє знайомство з методами арт-терапії, ТО-підходу та танцювально-рухової терапії з 2007 року, і поступово рухався в своїй практиці, від терапії, до формату роботи, дуже близькій до мульти-модального підходу. Якщо спробувати спростити – то це відхід від терапії в її класичному розумінні «лікування», у напрямку, до «роботи з людиною в контексті конкретних аспектів конкретного виду діяльності, пов'язаних з виразом, самовираженням і само-презентацією, коли